

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2026-1.6>**Бондар Н. А.,**

доктор філософії зі спеціальності Д8 «Право»,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-8036-9083

Першин Є. О.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Д8 «Право»
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0009-0003-1570-5505

Скиба В. А.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Д8 «Право»
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0009-0001-1253-040X

СОЦІАЛЬНИЙ РИЗИК ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

SOCIAL RISK AS A LEGAL CATEGORY: NATURE AND MECHANISMS OF MINIMISATION UNDER MARTIAL LAW AND UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

Стаття присвячена комплексному науковому дослідженню категорії «соціальний ризик» як правового феномену та аналізу державно-правових механізмів його мінімізації в сучасних умовах функціонування України. Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентним зростанням і диверсифікацією соціальних ризиків внаслідок повномасштабного збройного вторгнення, а також необхідністю приведення національної системи соціального захисту у відповідність до стандартів Європейського Союзу в контексті євроінтеграційного курсу держави.

У статті розкрито сутність соціального ризику через призму міжнародно-правових актів – зокрема Конвенцій МОП № 102 та № 128, Європейського кодексу соціального забезпечення та Європейської соціальної хартії – і на основі аналізу сформованих у правовій доктрині підходів. Обґрунтовано пріоритетність широкого тлумачення поняття соціального ризику як такого, що охоплює об'єктивно існуючі обставини незалежно від їхнього нормативно-правового закріплення. Встановлено, що саме цей підхід забезпечує адаптивність правової системи до нових викликів, зокрема пов'язаних зі збройним конфліктом.

Досліджено трирівневу систему правового регулювання соціальних ризиків в Україні (конституційний, законодавчий та підзаконний рівні) та чотири основні правові механізми їх мінімізації: соціальне страхування, соціальну допомогу, соціальні послуги і правове регулювання умов праці та зайнятості. Наголошено на необхідності зміщення акцентів від компенсаційного до превентивного підходу в управлінні соціальними ризиками як більш ефективного з точки зору суспільних витрат.

Виявлено ключові системні вади чинного законодавства: фрагментарність нормативної бази, недостатня адресність соціальних виплат, залежність від зовнішнього фінансування, кадровий дефіцит у сфері соціальних послуг і нерівномірний регіональний доступ до них.

У міжнародно-правовому вимірі розкрито роль євроінтеграційного процесу як каталізатора системної модернізації соціального захисту. Встановлено, що імплементація положень Переглянутої Європейської соціальної хартії та виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС мають забезпечуватися не на декларативному, а на рівні норм прямої дії.

Ключові слова: соціальний ризик, соціальний захист, соціальна держава, правові механізми мінімізації ризиків, воєнний стан, соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні послуги, євроінтеграція, міжнародні стандарти соціального захисту.

The article is devoted to a comprehensive scholarly examination of the category of "social risk" as a legal phenomenon and to the analysis of state-legal mechanisms for its minimisation under the contemporary conditions of Ukraine's functioning. The relevance of the study is driven by the unprecedented growth and diversification of social risks resulting from the full-scale armed invasion, as well as by the imperative

to align the national social protection system with European Union standards in the context of the state's European integration course.

The article discloses the essence of social risk through the lens of international legal instruments – in particular, ILO Conventions No. 102 and No. 128, the European Code of Social Security, and the European Social Charter – and on the basis of an analysis of approaches established in legal doctrine. The priority of a broad interpretation of the concept of social risk is substantiated as one that encompasses objectively existing circumstances regardless of their statutory enshrinement. It is established that precisely this approach ensures the adaptability of the legal system to new challenges, including those associated with armed conflict.

The article examines the three-tier system of legal regulation of social risks in Ukraine – constitutional, legislative, and subordinate legislation levels – along with four principal legal mechanisms for their minimisation: social insurance, social assistance, social services, and the legal regulation of labour conditions and employment. Emphasis is placed on the necessity of shifting the focus from a compensatory to a preventive approach in social risk management as a more cost-effective strategy from the standpoint of social expenditure.

Key systemic deficiencies of the existing legislation are identified, namely: the fragmentation of the regulatory framework, insufficient targeting of social payments, dependence on external financing, a staffing deficit in the sphere of social services, and uneven regional access thereto.

In the international legal dimension, the role of the European integration process as a catalyst for the systemic modernisation of social protection is elucidated. It is established that the implementation of the provisions of the Revised European Social Charter and the fulfilment of obligations under the EU–Ukraine Association Agreement must be ensured not at a declaratory level, but as directly applicable legal norms.

Key words: *social risk, social protection, welfare state, legal mechanisms of risk minimisation, martial law, social insurance, social assistance, social services, European integration, international social protection standards.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства супроводжується динамічним зростанням та диверсифікацією соціальних ризиків, що створюють пряму загрозу добробуту та соціальній безпеці громадян. У контексті глобальних викликів – збройних конфліктів, економічної турбулентності та демографічних криз – питання формування ефективної державно-правової відповіді на ці виклики набуває для України особливої актуальності. Відповідно до статті 1 Конституції України, наша держава проголошена соціальною, що детермінує її фундаментальний обов'язок щодо забезпечення гідного рівня життя та нівелювання негативних наслідків соціальних ризиків [1]. Утім проголошення соціального характеру держави є лише відправною точкою, а не кінцевим результатом. Реалізація цих принципів на практиці засвідчує наявність системних прогалин у законодавстві та недостатню ефективність наявних механізмів соціального захисту. Це зумовлює потребу в комплексному науковому осмисленні категорії «соціальний ризик» та правових інструментів його мінімізації.

Метою дослідження є здійснення комплексного наукового аналізу категорії «соціальний ризик», з'ясування його сутності як правової категорії, а також визначення ролі держави та міжнародних стандартів у побудові ефективних правових механізмів їх мінімізації, зокрема в умовах воєнного стану та інтеграції до Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального ризику та державно-правових механізмів його мінімізації перебуває на перетині кількох наукових дисциплін – теорії права, права соціального

забезпечення, конституційного та адміністративного права, що зумовлює міждисциплінарний характер її дослідження. Фундаментальні дефініції та підходи до розуміння права на соціальне забезпечення закладені у працях Н. Болотіної. Дослідженням природи соціальних ризиків та їх класифікацією займалися такі вчені, як Г. Яковлева та Л. Потабенко, які наголошували на формалізації ризиків у законодавстві. Питання управління ризиками в кризових умовах висвітлено у працях І. Кульчицького, а роль держави та міжнародний досвід аналізували Ю. Дракслер та Т. Кравченко. Специфіку соціального захисту в умовах воєнного стану ґрунтовно досліджували Г. Трунова, С. Алфьоров та О. Пожарова. Незважаючи на значну кількість напрацювань, стрімка зміна безпекового середовища потребує постійного оновлення наукового дискурсу щодо нових видів ризиків. Саме тому актуальність цієї теми у контексті повномасштабного вторгнення та курсу на євроінтеграцію не викликає сумнівів.

Виклад основного матеріалу. Соціальний ризик як правова категорія має складну природу, що зумовлює різноманітність наукових підходів до його визначення. Категорія «соціальний ризик» набула міжнародно-правового визнання завдяки актам Міжнародної організації праці – зокрема, Конвенції № 102 (1952 р.) про мінімальні норми соціального забезпечення, Конвенції № 128 (1967 р.) про допомоги по інвалідності, по старості та у разі втрати годувальника, – а також Європейському кодексу соціального забезпечення (1964 р. та 1990 р.) та Європейській хартії про основні соціальні права трудящих (1989 р.). При цьому система соціальних ризиків не є незмінною: вона еволюціонує разом із суспільством, відображаючи

його ціннісні пріоритети та напрями державного розвитку [2, с. 39]. Це означає, що жодна правова система не може вичерпно врегулювати всі можливі ризики – завдання законодавця полягає у створенні адаптивного механізму, здатного реагувати на нові виклики.

У правовій доктрині сформувалося кілька підходів до розуміння соціального ризику. Г. Яковлева розмежовує вузьке і широке його тлумачення. У вузькому розумінні – це закріплена у законодавстві складна життєва обставина різного походження (демографічного, фізіологічного, політичного, економічного тощо), яка має певну вірогідність настати та у разі документального підтвердження є підставою для отримання відповідного виду соціального забезпечення. У широкому ж розумінні йдеться про об'єктивно існуючу обставину незалежно від її нормативно-правового закріплення – таку, що спричиняє втрату засобів до існування або суттєве погіршення матеріального становища особи чи спільноти [3, с. 51]. Принципова відмінність між цими підходами полягає у тому, що перший обмежує сферу правового реагування лише тими ризиками, які держава вже «визнала» юридично значущими, тоді як другий орієнтує законодавця на виявлення та нормативне оформлення нових ризиків, що з'являються внаслідок суспільних змін. В умовах сьогодення, коли Україна зіштовхнулася з безпрецедентними викликами збройного конфлікту та вимушеного переміщення мільйонів громадян, саме широке тлумачення набуває особливої цінності – воно дозволяє своєчасно ідентифікувати та включати до правового поля ризики, які ще не отримали нормативного закріплення.

Узагальнюючи позиції сучасних науковців, Л. Потабенко виокремлює кілька сутнісних рис соціального ризику: по-перше, він є ймовірною можливістю настання негативних соціальних явищ, що призводять до стану соціальної незахищеності; по-друге, причини цього стану перебувають у площині людського існування в соціумі та мають об'єктивний характер; по-третє, соціальні ризики мають бути формалізовані у законодавстві як підстави для надання соціального блага у вигляді компенсації; по-четверте, соціальний ризик не стосується заможних осіб, для яких несприятливі обставини не спричиняють кардинального погіршення матеріального становища [4, с. 176]. Наведена характеристика має важливе прикладне значення: вона дозволяє окреслити цільову групу правового захисту та сформулювати критерії адресності соціальних виплат і послуг. На думку правників соціальний ризик є юридичним фактом, що породжує правовідносини соціального захисту. Саме тому його нормативне закріплення є необхідною умовою ефективного функціонування всієї системи соціального забезпечення. Відсутність чіткої правової регламентації тих чи інших ризиків

створює прогалини у захисті, а надмірна деталізація без системної логіки призводить до фрагментарності та дублювання – що наразі й спостерігається в Україні.

Для побудови ефективної правової системи управління соціальними ризиками принципове значення має їх класифікація. Ю. Кормишкін та Ю. Чебан виокремлюють такі ознаки соціальних ризиків: загальність (поширюваність на всіх членів суспільства, наприклад, у разі економічної кризи); неминучість (неможливість повного уникнення, що зумовлює завдання мінімізації наслідків); відповідальність (окресленість кола суб'єктів – від держави до підприємства); масштабність (здатність бездіяльності спровокувати соціальну та політичну нестабільність); територіальність (локалізованість проблеми на певній території); гендерність (охоплення лише певних категорій населення, зокрема вагітних жінок); форму (породження матеріальної незабезпеченості, соціальної незахищеності, загрози життю тощо) [5, с. 114]. Ці ознаки відображають не лише юридичну, а й соціологічну природу ризику, вказуючи на те, що правова реакція держави повинна враховувати масштаб явища, специфіку вразливих груп та просторовий вимір проблеми.

У доктрині права соціального забезпечення традиційно розрізняють об'єктивну та суб'єктивну складові соціального ризику. Об'єктивна складова пов'язана з реальною небезпекою настання несприятливих подій незалежно від волі особи, а суб'єктивна відображає ставлення суб'єкта до ризикової події та можливі поведінкові реакції на неї. Законодавець, визначаючи в статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» перелік чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини (від похилого віку та інвалідності до наслідків збройної агресії та вимушеного переміщення), фактично здійснює нормативну об'єктивізацію суб'єктивно пережитих ризиків, перетворюючи їх на юридично значущі факти [6].

Класичні класифікаційні підходи виокремлюють: за природою виникнення – біологічні (хвороба, інвалідність, вагітність, смерть), економічні (безробіття, втрата годувальника) та демографічні (старість, багатодітність) ризики; за сферою прояву – виробничі, побутові, соціальні та екологічні; за можливістю передбачення – передбачувані (досягнення пенсійного віку) та непередбачувані (нешасний випадок). Водночас нинішні реалії воєнного стану в Україні зумовили виокремлення специфічної групи воєнних соціальних ризиків: вимушеного переселення, втрати житла, загибелі або поранення близьких, розлучення сімей. Масштаб цих ризиків є безпрецедентним: загальна чисельність малозабезпечених сімей зросла на 48 тисяч, кількість дітей з інвалідністю збільшилась майже на 45 тисяч порівняно з довоєнним рівнем,

а здатність держави виконувати взяті соціальні зобов'язання залишається суттєво обмеженою [7, с. 72]. Наведені цифри свідчать про те, що наявна класифікація соціальних ризиків потребує суттєвого оновлення – насамперед у частині включення воєнних і постконфліктних ризиків як самостійної нормативно визначеної групи. Вторгнення спричинило значне зростання соціальних ризиків, серед яких: – масове безробіття через зупинку діяльності багатьох підприємств унаслідок бойових дій; – втрата житла через руйнування інфраструктури та окупацію територій, що створило нагальну потребу в наданні соціальної допомоги; – поширення психологічних травм і стресу серед населення [8]. Усі ці ризики потребують не лише реагуювальних заходів, а й комплексного системного підходу до їх управління, що визначає особливу роль держави у цьому процесі.

Управління соціальними ризиками є багато-суб'єктним процесом, що охоплює різноманітних учасників, які взаємодіють для їх ідентифікації, оцінки та мінімізації. І. Кульчицький систематизує їх у п'ять груп. Першу становлять державні органи влади: Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, інші центральні та місцеві органи, що розробляють і впроваджують нормативно-правові акти, програми соціального захисту й адресної допомоги. Другу групу утворюють соціальні інституції та організації – служби соціального захисту населення, Пенсійний фонд, інші фонди страхування, а також міжнародні організації (ООН, Червоний Хрест, ЮНІСЕФ, МОП), що забезпечують фінансову, технічну та експертну підтримку. Третя група – роботодавці та бізнес, роль яких реалізується через соціальні ініціативи, корпоративну соціальну відповідальність і розвиток соціального бізнесу. До четвертої групи належать наукові установи та експерти, що забезпечують аналіз, прогнозування та методологічну підтримку управлінських рішень. Нарешті, п'яту групу складають самі громадяни – не лише як споживачі соціальних послуг, а і як активні учасники процесу мінімізації ризиків через самоорганізацію, участь у громадських слуханнях і реалізацію стратегій самозахисту [8].

Поміж усіх суб'єктів цього процесу роль держави є центральною. В умовах соціальної держави управління соціальними ризиками є не лише функцією, а й конституційним обов'язком, спрямованим на забезпечення соціальної стабільності. Це управління реалізується через чотири взаємопов'язані напрями: нормотворчу діяльність (встановлення правових стандартів та гарантій), фінансове забезпечення (акумуляцію і розподіл коштів для соціального захисту), організаційну діяльність (створення та функціонування системи соціального захисту) і контроль (нагляд за дотриманням соціального законодавства).

Теоретично Україна орієнтується на соціал-демократичну модель, що відображено в Конституції та базовому соціальному законодавстві. Проте на практиці реалізується суміш різних підходів. Як слушно зазначає Ю. Дракслер, соціальну державу надзвичайно важко описати однозначно: індивідуальний добробут забезпечується з різних джерел, соціальні послуги можуть надаватися як приватно, так і у формі суспільних благ, а витрати, що формально не належать до соціального захисту (наприклад, на охорону здоров'я чи довкілля), реально впливають на добробут населення [9, с. 16].

Це методологічне спостереження підтверджує, що реформування системи соціального захисту в Україні потребує системного, а не галузевого підходу. Державна політика у сфері управління соціальними ризиками у своїй основі повинна базуватися на системному підході та стратегічному плануванні реформування соціальної сфери. Заходи державної політики щодо мінімізації соціальних ризиків з урахуванням компетентного управління мають створити умови для досягнення рівноваги між ступенем економічного розвитку та рівнем добробуту окремого члена суспільства [10, с. 134].

Не менш важливим аспектом ролі держави є її превентивна функція. На відміну від компенсаційних заходів (виплата допомоги після настання ризику), превентивні заходи спрямовані на запобігання ризикам або зменшення їх імовірності. До превентивних заходів належать: забезпечення безпечних умов праці, охорона здоров'я населення, підтримка зайнятості, соціальна профілактика. Превентивний підхід є значно ефективнішим з огляду на суспільні витрати і саме він має бути пріоритетним у реформуванні системи соціального захисту.

Чинна система правового регулювання соціальних ризиків в Україні функціонує на трьох рівнях: конституційному, законодавчому та підзаконному. Конституційний рівень закладає фундаментальні засади: право на соціальний захист (стаття 46), право на охорону здоров'я (стаття 49), право на працю (стаття 43) та право на освіту (стаття 53) [1]. Ці конституційні гарантії є основою для розвитку галузевого законодавства.

На законодавчому рівні ключову роль відіграють: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [11], Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [12], Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13], Закон України «Про зайнятість населення» [14], Закон України «Про соціальні послуги» [15]. Зазначені акти формують правову основу захисту від основних видів соціальних ризиків.

Особливе місце в системі правового регулювання соціальних ризиків посідає інститут

державних соціальних стандартів. Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми та нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій [16]. Базовим соціальним стандартом є прожитковий мінімум, який використовується для визначення розміру мінімальної заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат.

Законодавство України поступово формує правові механізми реагування на ці ризики, хоча їх системне правове регулювання ще потребує вдосконалення. На тлі збільшення чисельності вразливих категорій населення спроможність держави виконувати взяті на себе соціальні зобов'язання залишається обмеженою. Так, попри збільшення обсягів соціальних видатків у Державному бюджеті України у 2025 р., наявні джерела їх фінансування досі спираються на кошти міжнародних донорів, що не є надійним джерелом. Крім того, актуальною є проблема кадрового забезпечення соціальних послуг. Значний відтік фахівців та внутрішнє переміщення громад ускладнюють надання соціальних послуг [7, с. 73].

Правові механізми мінімізації соціальних ризиків охоплюють чотири основні напрями. Перший – соціальне страхування – є найбільш поширеним і ефективним інструментом, що базується на принципах обов'язковості, солідарності та відплатності. В. Надрага підкреслює, що соціальне страхування виконує не лише компенсаторну функцію (подолання несприятливих наслідків ризикової ситуації), а й превентивну – що відрізняє його від соціального забезпечення, яке застосовується виключно у несприятливих ситуаціях. Фінансування соціального страхування здійснюється усіма соціальними партнерами – працівниками, підприємцями та державою, що свідчить про неподатковий характер цих витрат і визнання їх суспільної необхідності [17, с. 102]. Таким чином, соціальне страхування є не лише фінансовим інструментом, а й виразником принципу соціальної солідарності, на якому ґрунтується соціальна держава.

Другий напрям – соціальна допомога – являє собою систему адресних виплат та послуг особам у складних життєвих обставинах, фінансовану з бюджетних коштів. В умовах воєнного стану значення цього механізму суттєво зросло. С. Алфьоров обґрунтовує, що соціальна допомога під час збройного конфлікту є водночас: інвестицією у відновлення людського потенціалу; чинником соціальної стабільності й зменшення ризику еміграції; інструментом відновлення споживчого попиту та участі громадян у відбудові економіки; а також публічною демонстрацією турботи держави про своїх громадян

[18, с. 23]. Попри очевидну важливість цього механізму, ключовою його проблемою залишається недостатня адресність: значна частина коштів не досягає найбільш уразливих верств населення. Розв'язання цієї проблеми потребує поєднання цифровізації соціальних реєстрів та вдосконалення критеріїв нужденності.

Третій напрям – соціальні послуги – передбачає надання нематеріальних благ (догляду, реабілітації, консультування, підтримки). Закон «Про соціальні послуги» 2019 року заклав концептуальну основу для залучення недержавних надавачів та посилення ролі органів місцевого самоврядування, а Класифікатор соціальних послуг і відповідні державні стандарти систематизували їх перелік [19, с. 105]. Це є позитивним зрушенням у бік децентралізації соціальних послуг, однак в умовах воєнного стану така децентралізація вимагає додаткових механізмів координації між різними рівнями влади.

Четвертий напрям – правове регулювання умов праці та зайнятості – є важливим превентивним механізмом. О. Пожарова наголошує, що попри зміни до Закону «Про зайнятість населення», внесені в умовах воєнного стану, повноцінне повоєнне відновлення неможливе без прийняття нового Трудового кодексу [20, с. 117]. Підготовка та ухвалення цього кодифікованого акта є першочерговим завданням у сфері правового регулювання праці, що одночасно відповідатиме й стандартам ЄС.

В умовах воєнного стану, що діє в Україні з лютого 2022 року, система правового регулювання соціальних ризиків зазнала суттєвих змін. Прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на захист вимушених переселенців, поранених військовослужбовців та членів сімей загиблих. Водночас практика реалізації цих норм виявляє численні проблеми: бюрократизацію процедур, недостатнє фінансування, нерівномірний доступ до соціальних послуг у різних регіонах. Реалізація права на соціальний захист в умовах воєнного стану, на думку Г. Трунової, забезпечується через спрощення та доступність правозастосування шляхом впровадження елементів диджиталізації. Водночас у зв'язку зі значною мобільністю громадян за кордон актуальною є необхідність розробки державних соціальних програм їх повернення та реінтеграції [21, с. 462]. Ці завдання не суперечать, а органічно доповнюють євроінтеграційний курс України, адже стандарти ЄС у сфері соціального захисту передбачають саме такий комплексний підхід.

В умовах євроінтеграції України особливого значення набуває міжнародно-правовий вимір регулювання соціальних ризиків. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає поступове наближення українського соціального законодавства до *acquis communautaire* ЄС. Пріоритетне місце серед правових орієнтирів посідає

Переглянута Європейська соціальна хартія, ратифікована Україною у вересні 2006 року та введена в дію у лютому 2007 року [22]. Перед державою постало комплексне завдання – не лише гармонізувати законодавство з міжнародними нормами, а й реально забезпечити стандарти у сфері зайнятості, охорони здоров'я та соціального захисту.

Н. Заболотна акцентує, що процес інтеграції України у міжнародне співтовариство є неможливим без системної імплементації норм міжнародного права у сфері соціального захисту, здійснюваної на основі порівняльно-правового аналізу та гармонізації зі сталими практиками європейських держав. Саме соціальні стандарти виступають інституційним інструментом формування ефективного механізму реалізації конституційних положень щодо верховенства прав і свобод людини, гідного існування особистості та реалізації прав, закріплених у розділі II Конституції України [23, с. 255].

Отже, євроінтеграція є не лише зовнішньополітичним вектором, а й потужним каталізатором внутрішньої модернізації системи соціального захисту. Реформи, спрямовані на наближення до стандартів ЄС, мають бути використані як можливість для системного оновлення всього законодавства у сфері соціальних ризиків.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє сформулювати наступні узагальнення. Соціальний ризик є складною міждисциплінарною правовою категорією, зміст якої еволюціонує під впливом суспільних трансформацій. Широке тлумачення

поняття соціального ризику є більш адекватним для сучасних умов, оскільки дозволяє правовій системі адаптуватися до нових викликів – у тому числі пов'язаних зі збройним конфліктом. Воєнний стан суттєво розширив перелік актуальних соціальних ризиків, що потребує їх законодавчої фіксації як самостійної нормативно визначеної групи та формування відповідної системи правових механізмів реагування. Всупереч розгалуженій законодавчій базі, система соціального захисту в Україні залишається фрагментарною та потребує кодифікації.

Превентивний підхід до управління соціальними ризиками повинен стати пріоритетним порівняно з компенсаційним. Інвестиції у безпечні умови праці, охорону здоров'я та зайнятість є більш ефективними з огляду на суспільні витрати, ніж виплата допомоги після настання ризикової події. Євроінтеграційний процес і виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС є потужним зовнішнім стимулом для комплексного реформування системи соціального захисту в Україні. Ратифіковані міжнародні стандарти мають стати не декларативними орієнтирами, а реально діючими правовими нормами прямої дії.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у детальному аналізі конкретних правових механізмів імплементації стандартів ЄС у сфері соціального захисту в українське законодавство, а також у розробці концептуальних засад кодифікації соціального законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.03.2026)
2. Болотіна Н. В. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблеми термінів і понять. *Право України*. 2000. №4. С. 37–39.
3. Яковлева Г.О. До визначення поняття та природи соціальних ризиків у праві соціального забезпечення. *Право та інновації*. 2018. №2 (22). С. 49–53. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4397998-75a0-4fca-a489-5d5cb8d0924a/content> (дата звернення: 12.04.2026)
4. Потабенко Л.В. Соціальні ризики як підстава набуття права на соціальний захист і соціальне страхування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Випуск 58. Том 1. С. 173–176. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/872aeedd-3e55-41f4-bea2-b6546551c38d/content> (дата звернення: 12.04.2026)
5. Кормишкін Ю.А., Чебан Ю.Ю. Соціальний ризик: теоретичні аспекти. Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Миколаїв, 20–21 лист. 2019 р.). Миколаїв : МНАУ, 2019. С. 113–116. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7140/1/zbirnyk_tez_20-21_11_19-29.pdf (дата звернення: 12.04.2026)
6. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 06.04.2026)
7. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності: експ.-аналіт. доп.; за заг. ред. Я. Жаліла. Київ: НІСД, 2025. 104 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.03> (дата звернення: 26.03.2026)
8. Кульчицький І.І. Управління соціальними ризиками в кризових умовах. *Економіка та суспільство*. 2024. №68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-111>

9. Draxler J. Globalisation and Social Risk Management in Europe. A Literature Review ENEPRI Research Report No. 23/September 2006. URL: https://ec.europa.eu/employment_social/egf/docs/enepri_social_risk_en.pdf?utm_source=copilot.com (дата звернення: 26.03.2026)
10. Кравченко Т.В. Методи управління соціальними ризиками в контексті сучасного державного управління. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 4 (68). С. 129-135. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/23.pdf?utm_source=copilot.com (дата звернення: 26.03.2026)
11. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 9.07.2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 06.04.2026)
12. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 23.09.1999 року № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 06.04.2026)
13. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1.06.2000 року № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 06.04.2026)
14. Про зайнятість населення: Закон України від 5.07.2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 06.04.2026)
15. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 06.04.2026)
16. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5.10. 2000 року № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 06.04.2026)
17. Надрага В.І. Соціальне страхування в системі регулювання соціальних ризиків. *Вісник економічної науки України*. 2014. №2. С. 99-103. URL: <https://surl.li/eorpiib> (дата звернення: 06.04.2026)
18. Алфьоров С. Поняття та значення надання соціальної допомоги в умовах воєнного стану. Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 9 груд. 2022 р.). Харків: НДІ ППЧН, 2022. С. 21-23. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20221209/ (дата звернення: 06.04.2026)
19. Сапіга, С., Остролуцька, Л. Особливості надання соціальних послуг людям з інвалідністю. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 3. С. 115–123. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.14>
20. Пожарова О.В. Правове регулювання зайнятості: останні зміни в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2025. Випуск 87: частина 2. С. 113-118. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.16>
21. Трунова Г.А. Правові аспекти соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 456-465. DOI: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2022-33-456-465>
22. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 12.04.2026)
23. Заболотна Н.Я. Європейські міжнародні стандарти у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення як орієнтир для розбудови української соціальної системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №1. С. 252-255. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/55>

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026